

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA
úsek inšpekčnej činnosti
Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa
o stave vytvárania podmienok inkluzívneho vzdelávania
pre žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia v základných školách
v školskom roku 2013/2014 v SR

Zisťovanie stavu vytvárania podmienok inkluzívneho vzdelávania pre žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia (ďalej SZP) sa realizovalo v **55** základných školách (ďalej ZŠ), z nich bolo **51** štátnych a **4** cirkevné. S vyučovacím jazykom slovenským bolo **43** škôl, s jazykom maďarským **8**, s jazykom ukrajinským **2** a s vyučovacím jazykom slovenským a maďarským **1** škola.

Základné informácie týkajúce sa žiakov zo SZP uviedli riaditelia škôl v informačnom dotazníku, ktorý im bol zaslaný pred výkonom školskej inšpekcie. Ďalšie dôležité údaje a poznatky sa získavali najmä pozorovaním počas hospitácií v triedach, v ktorých sa vzdelávali rómski žiaci, kontrolou pedagogickej dokumentácie, realizáciou rozhovorov s pedagogickými zamestnancami, s vychovávateľmi, s asistentmi učiteľov, so žiakmi.

Základné údaje o školách

Kontrolovaných **55** škôl navštevovalo **12 107** žiakov, z toho bolo **2 098** rómskych žiakov (tabuľka č. 1). Diagnostické vyšetrenie v centrách pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie a v centrách špeciálno-pedagogického poradenstva absolvovalo **432** rómskych žiakov a na základe odporúčania sa **211** z nich vzdelávalo v špeciálnych triedach a **221** bolo začlenených do bežných tried. Žiakom pri adaptácii do prostredia školy, pri odbúravaní jazykových problémov a problémov s učením pomáhala **37 asistentov učiteľa**, z nich **3** ovládali rómsky jazyk v písomnej aj v ústnej podobe.

Tabuľka č. 1 Prehľad o počte škôl a počte vzdelávaných rómskych žiakov

Kraj	Počet			
	ZŠ	Žiaci	Rómski žiaci	%
Bratislavský	1	197	30	15,2
Trnavský	8	2 186	349	15,9
Trenčiansky	5	1 321	61	4,6
Nitriansky	6	1 219	148	12,1
Banskobystrický	15	3 281	661	20,1
Žilinský	4	1 104	55	4,9
Prešovský	9	1 762	561	31,8
Košický	7	1 037	233	21,5
SR	55	12 107	2 098	17,3

V ďalších **17** kontrolovaných školách (tabuľka č. 2) bolo zastúpenie rómskych žiakov 72 % až 100 %, preto v nich **nebolo možné sledovať stav vytvárania podmienok inkluzívneho vzdelávania pre žiakov zo SZP**. Zo 17 subjektov boli **4** vidiecke plnoorganizované školy (s počtom žiakov 155 až 583) a 13 subjektov nepĺnoorganizovaných (s počtom žiakov od 17 do 223). Navštevovalo ich 2 018 žiakov, z nich 1 732 rómskych žiakov. V subjektoch pôsobilo **34 asistentov učiteľa**, **8** z nich ovládali **rómsky jazyk**. Všetky školy poberali príspevok na skvalitnenie podmienok výchovy a vzdelávania žiakov zo SZP.

Tabuľka č. 2 Prehľad o počte škôl s vyšším zastúpením rómskych žiakov

Kraj	Počet			
	ZŠ	Žiaci	Rómski žiaci	%
Banskobystrický	9	327	303	92,6
Prešovský	2	378	373	98,6
Košický	6	1 313	1 056	80,4
SR	17	2 018	1 732	85,8

Vytváranie predpokladov na zabezpečenie rovnoprávných podmienok výchovy a vzdelávania v školskom prostredí

Riaditelia 55 škôl výchovu a vzdelávanie realizovali podľa školských vzdelávacích programov, ktoré nie vždy boli kvalitne vypracované. Na málo vyhovujúcej úrovni ich vyhotovili v 5 školách a nevyhovujúcu úroveň mali v 6 školách. V povinnej základnej časti ŠkVP – *osobitosti a podmienky na výchovu a vzdelávanie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami* (ďalej ŠVVP) – deklarovali vytvorenie vhodného edukačného prostredia, ktoré rešpektuje sociálne, kultúrne a jazykové špecifiká žiakov z marginalizovaných rómskych komunit. Definovali sociálne znevýhodnené prostredie, uvádzali informácie o zabezpečení efektívnej socializácie žiakov a informácie o vytváraní primeraných podnetov pre rozvoj ich osobnosti. Niekde uviedli aj požiadavku na redukcii rozsahu učiva pre žiakov vzdelávaných v špecializovaných triedach tak, aby bolo prispôbené ich individuálnym špecifickým potrebám. Ďalej charakterizovali spoluprácu s regionálnymi školskými zariadeniami výchovného poradenstva a prevencie, s úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny, s komunitnými centrami a s políciou. Pri vypracovaní **učebných plánov** (ďalej UP) zväčša akceptovali rámcový učebný plán štátneho vzdelávacieho programu, ojedinele UP vykazovali nedostatky závažnejšieho charakteru (nevypracovanie UP pre žiakov s ľahkým stupňom mentálneho postihnutia). V školách, ktoré plnili úlohy projektu *Vzdelávaním pedagogických zamestnancov k inklúzii marginalizovaných rómskych komunit* prispôbili učebné plány špecifickým potrebám rómskych žiakov. Voliteľnými hodinami posilnili predmety zo vzdelávacích oblastí *človek a svet práce, umenie a kultúra, zdravie a pohyb*, niekde využili voliteľné hodiny na zaradenie nových predmetov (*detský svet v umení, virtuálny svet, domov a práca, tvary umenia, spoločenská výchova, technická výchova a ekológia, praktický chlapec/dievča a pod.*). Niekde navýšili v UP počet týždenných hodín predmetov vzdelávacej oblasti *jazyk a komunikácia*, aby pomohli rómskym žiakom prekonať jazykovú bariéru. **Učebné osnovy** predmetov pre primárne a nižšie stredné vzdelávanie mali v školách prevažne vypracované, ojedinele nevyhotovili učebné osnovy jednotlivých vyučovacích predmetov pre žiakov s mentálnym postihnutím. Žiakom vzdelávaným formou školskej integrácie úpravu učebných osnov rozpracovali v individuálnych výchovno-vzdelávacích programoch (ďalej IVVP).

Takmer všetky školy poberali **príspevok na skvalitnenie podmienok výchovy a vzdelávania žiakov zo SZP**, spolu pre 1 636 žiakov. Z príspevku boli čiastočne hradené náklady na stravovanie v zariadeniach školského stravovania, náklady na nákup učebných pomôcok, učebníc, pracovných zošitov, čistiacich a hygienických potrieb. Vo viacerých subjektoch náklady za starostlivosť poskytovanú v školskom klube detí (ďalej ŠKD) hradili zákonní zástupcovia žiakov vo výške, ktorá bola určená zriaďovateľom. Niektoré školy príspevok znížili alebo umožnili žiakom zo SZP navštevovať školský klub bezplatne.

Rómski žiaci boli plnoprávnymi členmi triednych kolektívov, mali vytvorené **podmienky výchovy a vzdelávania rovnaké** ako ich majoritní spolužiaci. Kmeňové triedy, multimediálne a odborné učebne, v ktorých sa vzdelávali, boli priestranné, esteticky upravené, vybavené štandardným školským nábytkom. Pravidlá zasadacieho poriadku platili

zhodne pre všetkých, na hospitovaných hodinách nebola pozorovaná skutočnosť, že rómski žiaci majú vyhradené v triedach osobitné miesta. Prestávky počas vyučovania trávili spoločne so spolužiakmi v triedach, na chodbách alebo na školskom dvore. Používali rovnaké sociálne zariadenia a na odkladanie oblečenia spoločné priestory šatní. Vo výchovno-vzdelávacom procese využívali dostupné učebnice, učebné a kompenzačné pomôcky. Niekde si učebnice so súhlasom zákonných zástupcov odkladali v škole, aby ich nezabúdali alebo nestratili. Triedni učitelia sústavne viedli žiakov k starostlivosti o zverené učebnice, pomôcky a školské zariadenie. Ojedinele na konci školského roka niektorí jednotlivci odovzdávali učebnice poškodené. V školských jedálňach poskytovali možnosť **stravovania** pre všetkých žiakov školy bez rozdielu. Návyky rómskych žiakov súvisiace so stolovaním a stravovaním sa ničím neodlišovali od návykov ostatných spolužiakov.

Z údajov o **dochádzke žiakov do školy**, ktoré v informačnom dotazníku uviedli riaditelia škôl vyplynulo, že za sledované obdobie (druhý polrok školského roka 2012/2013 a prvý polrok školského roka 2013/2014) vymeškali rómski žiaci celkovo **194 896** vyučovacích hodín (ø na žiaka 92,8 hodín), z nich bolo **11 647** hodín neospravedlnených (ø na žiaka 5,6 hodín). Bežnými dôvodmi vymeškávania vyučovania boli chorobnosť, záškoláctvo, nezodpovedný prístup rodičov k dochádzke svojich detí do školy a s ním súvisiace neskoré príchody, nezúčastňovanie sa popoludňajšieho vyučovania, odchádzanie z posledných hodín. Zriedka ospravedlnenie od rodiča alebo lekára sfaľovali. Rodičia často v čase výučby brali svoje deti na nákupy do mesta alebo ich nechali doma, aby opatrovali mladších súrodencov. V niektorých rómskych rodinách mali nedostatok finančných prostriedkov na zaplatenie dopravy detí do školy. Pedagogickí zamestnanci motivovali žiakov k pravidelnej školskej dochádzke udeľovaním pochvál za reprezentáciu školy, za výborný prospech a za vzorné správanie. Zintenzívnili osvetovú a poradenskú činnosť smerom k zákonným zástupcom žiakov, poskytovali im individuálne konzultácie a pomoc pri riešení výchovno-vzdelávacích problémov a ponúkali možnosť zúčastniť sa otvorených hodín. K účinným opatreniam na zlepšenie dochádzky žiakov patrilo predvolanie zákonných zástupcov do školy na pohovor s triednym učiteľom alebo na zasadnutie výchovnej komisie. Vo viacerých školách monitorovali asistenti učiteľa alebo terénni sociálni pracovníci dôvody neprítomnosti žiaka na vyučovaní priamo návštevou v rodinách. Závažné priestupky sa riešili aj v spolupráci s príslušným oddelením úradu práce, sociálnych vecí a rodiny i s políciou. **Povinnú školskú dochádzku v nižšom ako v 9. ročníku** v predchádzajúcom školskom roku **ukončilo 87 rómskych žiakov** (tabuľka č. 3). Väčšina z nich dosahovala výrazne zlý prospech, minimálne jedenkrát opakovali niektorý ročník. Z vyjadrení výchovných poradcov vyplynulo, že viacerí žiaci ani po opakovaných motivačných rozhovoroch týkajúcich sa profesionálnej orientácie nemali záujem pokračovať v štúdiu na strednej škole alebo navštevovať vzdelávanie na úspešné absolvovanie nižšieho stredného vzdelávania.

Tabuľka č. 3 Počet rómskych žiakov, ktorí ukončili povinnú školskú dochádzku v nižšom ako v 9. ročníku

Kraj	Počet rómskych žiakov, ktorí ukončili povinnú školskú dochádzku v nižšom ako v 9. ročníku
Bratislavský	1
Trnavský	10
Trenčiansky	2
Nitriansky	10
Banskobystrický	27
Žilinský	0
Prešovský	30
Košický	7
SR	87

Osobitným spôsobom, v školách mimo územia SR, plnilo povinnú školskú dochádzku **97 rómskych žiakov** (tabuľka č. 4). Zákonní zástupcovia si zväčša nesplnili povinnosti súvisiace so vzdelávaním svojich detí v zahraničí. Nenahlásili kmeňovej škole odchod do zahraničia, nepožiadali riaditeľov škôl o predĺženie povolenia plniť povinnú školskú dochádzku žiaka mimo územia SR, neodpovedali na výzvy, ktoré im boli zaslané alebo výzvy neprebrali, na adrese, ktorú uviedli, neboli zastihnuteľní.

Tabuľka č. 4 Počet rómskych žiakov, ktorí plnili povinnú školskú dochádzku v školách mimo územia SR

Kraj	Počet rómskych žiakov, ktorí plnili povinnú školskú dochádzku mimo územia SR
Bratislavský	4
Trnavský	11
Trenčiansky	1
Nitriansky	1
Banskobystrický	9
Žilinský	2
Prešovský	54
Košický	15
SR	97

Školský klub detí (ďalej ŠKD) navštevovalo **313** rómskych žiakov, čo predstavuje 15 % (tabuľka č. 5). Žiakom zo sociálne slabých rodín poskytovali vychovatelia v klube sústavné výchovné pôsobenie a zabezpečovali pravidelnú prípravu na vyučovanie. Nízky záujem žiakov o návštevu klubu bol často z dôvodov, že dochádzali do škôl zo spádových

obcí alebo, najmä starší žiaci, nemali o aktivity klubu záujem. Celodenné výchovné pôsobenie bolo realizované v Prešovskom kraji v internátnej škole s vyučovacím jazykom ukrajinským, v Košickom kraji v ZŠ s vyučovacím jazykom maďarským a v ZŠ Nitrianskeho kraja.

Tabuľka č. 5 Počet rómskych žiakov v ŠKD

Kraj	Počet rómskych žiakov		
	ZŠ	ŠKD	%
Bratislavský	30	0	0
Trnavský	349	34	9,7
Trenčiansky	61	7	11,4
Nitriansky	148	47	31,7
Banskobystrický	661	114	17,2
Žilinský	55	9	16,4
Prešovský	561	75	13,4
Košický	233	27	11,6
SR	2 098	313	14,9

Takmer vo všetkých subjektoch vytvárali vhodné podmienky pre záujmovú činnosť a pre zapájanie žiakov bez rozdielu do **mimovyučovacích aktivít**. Rómski žiaci preferovali prácu v záujmových útvaroch, ktorých činnosť bola špecificky zameraná na rómsku kultúru (spev, tanec) a na tvorivé zhotovovanie rozličných predmetov do domácnosti. V niektorých školách sa aktívne zapájali aj do prác na projektoch. Realizovali projekt ako zlepšiť celkovú klímu v triedach, naučiť žiakov v multikultúrnych triedach vzájomne sa rešpektovať, predchádzať šikanovaniu – *Školská mediácia*.

Žiacka školská rada bola ustanovená v 6 školách. Členmi školských rád v 4 subjektoch boli aj rómski žiaci. K riešeniu výchovných problémov alebo k pripomienkovaniu a k navrhovaniu zmien v školskom poriadku boli členovia rád prizvaní v 4 subjektoch, v ostatných sa zaoberali čistotou tried či prípravou programov k významným udalostiam.

V záujme skvalitnenia výchovno-vzdelávacej činnosti sa pedagogickí zamestnanci viacerých škôl zapájali do aktivít, projektov a inovačného i aktualizáčného vzdelávania organizovaného metodicko-pedagogickým centrom (*Projekt inkluzívnej edukácie – PRINED; Metódy a formy práce podporujúce kritické myslenie u žiakov zo SZP; Implementácia vzdelávacieho programu pre žiakov z marginalizovanej rómskej komunity; Spolupráca rodiny z marginalizovaných rómskych komunit a školy v edukačnom procese; Rozvíjanie komunikačných zručností k inklúzii žiakov z marginalizovaných rómskych komunit; Komplexný poradenský systém prevencie a ovplyvňovania sociálno-patologických javov v školskom prostredí; Vzdelávaním pedagogických zamestnancov k inklúzii marginalizovaných rómskych komunit*;). Vedúci metodických orgánov podporovali interné vzdelávanie pedagógov a umožňovali im prezentovať získané poznatky na zasadnutiach i realizáciou otvorených hodín.

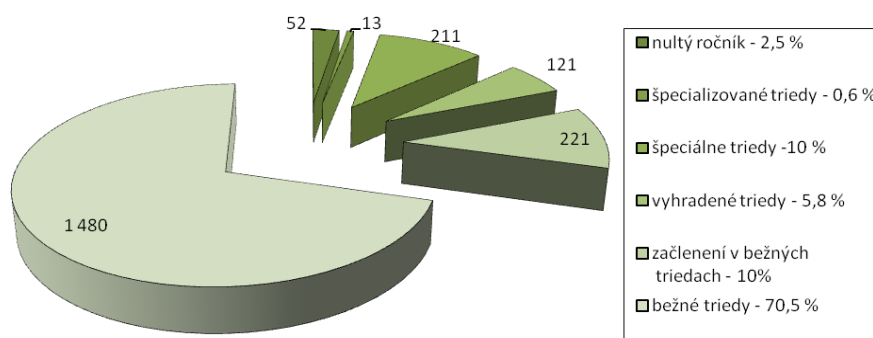
Vytváranie predpokladov na zabezpečenie rovnoprávných podmienok vo výchove a vzdelávaní rómskych žiakov

V kontrolovaných školách bola viditeľná snaha pedagógov vytvárať rovnoprávne podmienky výchovy a vzdelávania – personálne, priestorové, materiálno-technické – pre všetkých žiakov školy, vrátane rómskych. S väčšími nedostatkami zabezpečovali

organizáciu výchovno-vzdelávacieho procesu v súlade so špecifickými potrebami žiakov zo SZP (graf č. 1) a viedli príslušnú dokumentáciu žiakov.

Nultý ročník bol zriadený v 6 školách a bolo v ňom zaškolených 52 žiakov (2,5 %), vytvorené 2 špecializované triedy v 1 škole navštevovalo 13 žiakov (0,6 %). Do 27 zriadených špeciálnych tried v 13 školách bolo zaradených 211 žiakov (10 %). V bežných triedach absolvovalo vzdelávanie 1 480 žiakov z marginalizovaných rómskych komunít (70,5 %) a 221 (10 %) žiakov so ZZ, ktorí sa vzdelávali formou školskej integrácie. V 3 školách vytvorili 9 vyhradených (čisto rómskych) tried pre 121 rómskych žiakov (5,8 %).

Graf č. 1 Vzdelávanie rómskych žiakov v nultom ročníku, v bežných triedach, v špeciálnych, v špecializovaných a vo vyhradených (čisto rómskych) triedach

Výchova a vzdelávanie rómskych žiakov v bežných triedach

V zriadených bežných triedach absolvovalo vzdelávanie 11 450 žiakov, z nich **1 480** žiakov z marginalizovaných rómskych komunít (70,5 %). Vo vzdelávacom procese bolo pozorovateľné úsilie pedagógov zabezpečiť všetkým žiakom rovnocenný prístup k vzdelávaniu v rovnakej kvalite s ohľadom na ich fyzické, intelektuálne, emocionálne, sociálne, jazykové alebo iné rozdiely. Na základe preukázateľného zdravotného znevýhodnenia vyplývajúceho zo záverov správ diagnostických vyšetrení realizovaných príslušnými zariadeniami výchovného poradenstva a prevencie bolo v bežných triedach začlenených **221** rómskych žiakov. Prevažne mali diagnostikované vývinové poruchy učenia a správania, ale aj ľahký stupeň mentálneho postihnutia. Za negatíva integrovaného vzdelávania považovali učitelia vyšší počet začlenených žiakov v jednej triede, a najmä žiakov s diagnostikovaným ľahkým mentálnym postihnutím. V dokumentácii žiakov so ŠVVP boli zistené viaceré nedostatky. Niekde nevypracovali individuálny výchovno-vzdelávací program alebo prijali žiaka so ŠVVP prípadne preradili do skupiny začlenených žiakov bez písomnej žiadosti zákonného zástupcu či bez jeho poučenia o všetkých možnostiach vzdelávania, niekde absentovalo vyjadrenie poradenského zariadenia.

Zistenia z hospitácií

Na realizovaných **1 187** hospitáciách v bežných triedach vytvárali učitelia priaznivé sociálne prostredie. Rómskych žiakov zapájali rovnakou mierou do vyučovacieho procesu ako ich spolužiakov. Hendikep integrovaných žiakov a jednotlivcov s nižšou mierou manuálnej zručnosti alebo väčším vedomostným deficitom eliminovali formou individuálneho prístupu, predĺženého výkladu, čiastočne zadávaním diferencovaných úloh. Ponechávali im čas na premyslenie odpovede, pomáhali správne formulovať vety a trpezlivo opravovali výslovnosť. Len ojedinele uplatňovali špecifické vzdelávacie metódy vzhľadom na individuálne edukačné potreby rómskych žiakov. Dokázali však empaticky vystihnúť potrebu aktivizácie jednotlivcov s klesajúcou pozornosťou a vhodne ich opätovne zapojiť do zmysluplnej činnosti. V niektorých školách s vyučovacím jazykom maďarským

efektivitu vyučovania slovenského jazyka a slovenskej literatúry znižovalo časté používanie prekladu textu do maďarského jazyka. Rómski žiaci neovládali slovenský jazyk, nehovorili rómskym jazykom a v maďarskom jazyku mali problém s vyjadrovaním. Na prvom stupni sa aktívne a so spontánnou radosťou zapájali najmä do hrových činností, v ktorých mohli uplatniť svoje prirodzené predpoklady (spev, tanec, pohybové a manuálne zručnosti). Žiaci vo vyšších ročníkoch prejavovali porovnateľný vzťah ku učeniu sa ako ich spolužiaci. Zúčastňovali sa činností pri práci vo dvojiciach, v tíme, kooperovali, boli ochotní pomáhať slabšiemu spolužiakovi. Niektorí preukazovali primerané schopnosti pracovať s PC, využívať príslušný aplikačný softvér pri tvorbe jednoduchšej grafiky alebo prezentácie. Medzi žiakmi boli vzťahy založené na tolerantnosti a vzájomnom rešpektovaní sa, nebolo badať prejavy intolerancie, segregácie alebo nevhodné správanie sa znevažujúce rómske etnikum.

Vzdelávanie žiakov zo SZP v bežných triedach si zväčša nevyžadovalo pôsobenie asistenta učiteľa. Pomoc pri vzdelávaní poskytovali najmä v triedach na prvom stupni. V 1 škole činnosť asistenta učiteľa spočívala v eliminovaní problematického správania skupiny rómskych žiakov. Počas vyučovania si zapisoval postrehy zo správania žiakov, následne cez prestávky realizoval individuálne pohovory s cieľom zlepšiť ich správanie.

Výchova a vzdelávanie žiakov v nultom ročníku

V triedach nultého ročníka evidovali celkom 71 žiakov zo SZP, z nich bolo 52 rómskych žiakov (tabuľka č. 6). Organizácia výchovy a vzdelávania v 1 neplnoorganizovanej škole neumožňovala zriadiť samostatnú triedu nultého ročníka, a tak sa žiaci vzdelávali v triede so spojeným nultým až štvrtým ročníkom. V dokumentácii súvisiacej s prijatím žiakov boli zistené viaceré nedostatky týkajúce sa zaradenia žiakov bez informovaného súhlasu zákonného zástupcu, bez odporúčania všeobecného lekára pre deti a dorast, súviseli i s vydaním rozhodnutí o zaradení dieťaťa do nultého ročníka bez odporúčania poradenského zariadenia alebo o odklade začiatku povinnej školskej dochádzky.

Zistenia z hospitácií

Hospitácie sa realizovali v školách Banskobystrického a Prešovského kraja v zriadených triedach samostatných nultých ročníkov a v triede so spojeným nultým až štvrtým ročníkom. Vyučovanie v triede so spojenými ročníkmi neumožňovalo efektívne uplatniť špecifické metódy práce pre nultý ročník aj napriek plánovaným, premyslene zvoleným a realizovaným činnostiam učiteľa. Žiaci mali pri prevládajúcej samostatnej práci málo možností aktívne sa presadiť, komunikovať. V triede so samostatným nultým ročníkom bola pozornosť jednotlivcov vhodne zabezpečovaná striedaním dynamickejších činností s relaxačnými aktivitami. Na hospitáciách realizovaných v prvom polroku školského roka boli rečové zručnosti rómskych žiakov málo rozvinuté, slovnú zásobu v slovenskom jazyku mali obmedzenú. Väčšina žiakov neabsolvovala predškolskú prípravu, mali nedostatočne vypestované základné sociálne, hygienické a pracovné návyky. Na hospitáciách vykonaných v druhom polroku školského roka (v inej škole) prezentovali už množstvo naučených básničiek a riekaniek. Dokázali odpovedať v jednoduchých vetách, pracovať samostatne, spolupracovať s vyučujúcim, zapájať sa do spoločných aktivít. Potrebovali však výraznú pomoc učiteľa, asistenta učiteľa a neustálu kontrolu pri činnosti.

Tabuľka č. 6 Počty rómskych žiakov v nultom ročníku

Kraj	Počet			
	ZŠ	Nulté ročníky	Žiaci zo SZP	z toho rómski žiaci
Trnavský	2	2	27	15
Trenčiansky	1	1	9	4
Banskobystrický	2	2	18	16
Prešovský	1	1	17	17
Spolu	6	6	71	52

Výchova a vzdelávanie žiakov v špecializovaných triedach

Pre žiakov, ktorí z výchovno-vzdelávacieho hľadiska potrebovali špecifický vzdelávací program, vytvorili v škole v Trnavskom kraji špecializované triedy. Riaditeľ školy zaraďoval jednotlivcov do tried na návrh triedneho učiteľa a výchovného poradcu, na základe vyjadrenia zariadenia výchovného poradenstva a prevencie a s informovaným súhlasom zákonných zástupcov. V jednej z tried sa vzdelávalo 6 žiakov, z nich bolo 5 rómskych a v druhej triede len 8 rómskych žiakov. Do špecializovanej triedy boli žiaci zaradení iba počas nevyhnutnej potreby, v prípade úspešného zvládnutia učiva ich preradili do bežných tried. Riaditeľ školy však pre ich kvalitné vzdelávanie nezabezpečil vypracovanie individuálnych kompenzačných alebo rozvojových programov.

Zistenia z hospitácií

Vyučujúci v špecializovaných triedach rešpektovali rozdielne špecifické vzdelávacie požiadavky žiakov a poskytovali im doplňujúci výklad, individuálny prístup. Pri náročnejších činnostiach vhodne prispôbovali ich potrebám pracovné tempo. Na podaný výkon jednotlivca poskytovali okamžitú spätnú väzbu často spojenú s pochvalou, niekedy aj s pozitívnym očakávaním v snahe predchádzať jeho zlyhaniu. Kládli dôraz najmä na rozvíjanie poznávacích a komunikačných kompetencií, ojedinele v priebehu realizovaných činností cielene viedli žiakov k formovaniu prosociálneho správania a optimálnych interpersonálnych vzťahov. Asistent učiteľa na sledovaných vyučovacích hodinách nebol prítomný.

Výchova a vzdelávanie žiakov so zdravotným znevýhodnením (ďalej ZZ) v špeciálnych triedach

V 13 subjektoch zriadili 27 špeciálnych tried, navštevovalo ich 231 žiakov so ZZ, z nich 211 rómskych žiakov (tabuľka č. 7). V 17 špeciálnych triedach sa vzdelávali len rómski žiaci, ktorí boli do tried zaradení na základe preukázateľného zdravotného znevýhodnenia vyplývajúceho zo záverov správ diagnostických vyšetrení. V Prešovskom kraji v 1 plnoorganizovanej škole bolo zriadených 9 špeciálnych tried (3 triedy na prvom a 6 tried na druhom stupni). Vzdelávalo sa v nich 78 rómskych žiakov s diagnostikovaným ľahkým a stredným stupňom mentálneho postihnutia. Niektoré zo škôl deklarované zámery v ŠkVP pri vzdelávaní žiakov so ŠVVP dôsledne neplnili. Niekde pre žiakov s ľahkým stupňom mentálneho postihnutia nevypracovali dôsledne učebný plán, nevypracovali učebné osnovy niektorých predmetov alebo učebné osnovy neboli vypracované v rozsahu určenej hodinovej dotácie predmetov v učebnom pláne. Ďalej sa zistilo prekročenie najvyššieho počtu vyučovacích hodín v jednom slede, najvyššieho počtu žiakov v skupinách na vyučovaní predmetov pracovného vyučovania, telesnej výchovy a prekročenie najvyššieho počtu žiakov v triede so spojenými ročníkmi. Ojedinele vzdelávali žiaka v špeciálnej triede bez preukázania jeho zdravotného znevýhodnenia alebo zaradili žiaka s vývinovými poruchami učenia do špeciálnej triedy pre žiakov s mentálnym postihnutím. Niekde nedodržovali stanovené pravidlá hodnotenia, klasifikácie prospechu a správania.

Tabuľka č. 7 Počet rómskych žiakov (ďalej RŽ) v špeciálnych triedach (ďalej ŠT)

Kraj	Počet		z nich zmiešané			len s RŽ	
	ZŠ	ŠT	ŠT	Žiaci	z nich RŽ	ŠT	RŽ
Trnavský	3	5	3	19	17	2	13
Banskobystrický	4	7	3	29	19	4	44
Prešovský	4	12	1	5	4	11	95
Košický	2	3	3	26	19	0	0
Spolu	13	27	10	79	59	17	152

Zistenia z hospitácií

Rešpektovanie, povzbudzovanie k lepším výkonom a rovnocenné zaobchádzanie so žiakmi prispievalo ku komplexnému rozvoju osobnosti jednotlivcov. Vyučujúci vytvárali primerané podmienky (metódy a formy práce) zamerané na uspokojovanie špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb žiakov. Využívali doplňujúci výklad, individuálny prístup a vhodne prispôbovali pracovné tempo. Na niektorých hodinách pri vzdelávaní žiakov s ťažkým zdravotným znevýhodnením efektívne spolupracovali s asistentom učiteľa, ktorý koordinoval najmä samostatnú prácu žiakov. Rómski žiaci prejavovali ochotu plniť zadané úlohy. Úroveň ich komunikácie závisela od stupňa mentálneho postihnutia, používali vyučovací (slovenský, maďarský, ukrajinský) jazyk niekedy aj s prvkami nárečia. Medzi sebou prevažne komunikovali v rómskom jazyku. Vyučovanie v špeciálnych triedach v 3 subjektoch Banskobystrického kraja bolo na veľmi dobrej úrovni.

Výchova a vzdelávanie žiakov vo vyhradených (čisto rómskych) triedach

Triedy len s rómskymi žiakmi boli zriaďované so súhlasom zriaďovateľa, rady školy a žiaci boli do nich zaradovaní na základe informovaného súhlasu zákonných zástupcov. Vzdelávalo sa v nich **121** žiakov (tabuľka č. 8). Boli umiestnené medzi ostatnými bežnými triedami. Rómski žiaci využívali všetky odborné učebne a spoločné priestory školy, šatne, školskú jedáleň, sociálne zariadenia. Zúčastňovali sa s ostatnými spolužiakmi na podujatiach organizovaných školou i činnostiach ŠKD, pracovali v záujmových útvaroch. Pedagogickí zamestnanci škôl, v ktorých zriadili vyhradené triedy, boli zapojení do projektu *Vzdelávaním pedagogických zamestnancov k inklúzii marginalizovaných rómskych komunití*. Vypracovali osobitné učebné plány pre primárne a nižšie stredné vzdelávanie pre triedy len s rómskymi žiakmi s nižšími študijnými predpokladmi alebo slabým prospechom. Odlišovali sa od bežných učebných plánov najmä zavedením vlastných predmetov na prvom a na druhom stupni alebo navýšením týždenného počtu hodín predmetov zo vzdelávacích oblastí *človek a svet práce, umenie a kultúra, zdravie a pohyb*. Vo vyhradených triedach bol nižší počet žiakov, podľa potreby pôsobil v nich asistent učiteľa ovládajúci rómsky jazyk. Učitelia sa žiakom venovali aj v popoludňajších hodinách v rámci prípravy na vyučovanie.

V Nitrianskom kraji v 1 plnoorganizovanej ZŠ s VJM na základe informovaného súhlasu zákonných zástupcov zriadili 4 čisto rómske triedy (v 1., 2., 5. a 8. ročníku). Podľa vyjadrenia riaditeľa školy boli zriadené na základe požiadavky zákonných zástupcov rómskych žiakov. Rómsky žiak zaradený do bežnej triedy odmietal chodiť do školy, ak ho však zaradili výlučne len do rómskej triedy zúčastňoval sa výchovno-vzdelávacieho procesu pravidelnejšie, zapájal sa aj do činnosti v ŠKD. Zároveň mohli v škole konštatovať vyšší záujem rodičov o vzdelávacie výsledky dieťaťa. Riaditeľ školy umožnil žiakom z vyhradených tried, ktorí dosiahli významné pokroky v učení, prechod do bežnej paralelnej triedy. Niektorí jednotlivci túto šancu využili, väčšina sa však bála neúspechu, zlyhania či posmechu spolužiakov. V škole pri výchove a vzdelávaní vo vyhradených triedach pomáhali učiteľom 2 asistenti učiteľa. V Banskobystrickom kraji v ZŠ vysoký počet rómskych žiakov v druhom a vo štvrtom ročníku neumožňoval zriadiť zmiešané triedy, preto vytvorili

2 triedy, v ktorých sa vzdelávalo 16 rómskych žiakov. Ďalších 30 rómskych žiakov navštevovalo paralelné triedy v ročníkoch. Zákonní zástupcovia nemali voči takejto organizácii vyučovania žiadne výhrady. V Prešovskom kraji so súhlasom zriaďovateľa, rady školy a na základe informovaného súhlasu zákonných zástupcov v 1 plnoorganizovanej ZŠ vytvorili 3 vyhradené triedy v 1., 5. a 6. ročníku. Vzdelávalo sa v nich 40 rómskych žiakov. Rómski žiaci zaradení do 1. ročníka v predchádzajúcom školskom roku navštevovali v rovnakom zložení nultý ročník. V paralelnej triede 1. ročníka sa vzdelávalo formou inklúzie 12 rómskych žiakov. Rovnako tiež v 5. a v 6. ročníku navštevovali rómski žiaci aj paralelné triedy.

Tabuľka č. 8 Počet škôl, vyhradených tried len pre rómskych žiakov a počet rómskych žiakov

Kraj	Počet		
	ZŠ	Vyhradené triedy	Rómski žiaci
Nitriansky	1	4	64
Banskobystrický	1	2	16
Prešovský	1	3	41
SR	3	9	121

Zistenia z hospitácií

Pozitívom hodín vo vyhradených triedach bolo podnecovanie žiakov zážitkovými formami učenia (didaktické hry zaradované predovšetkým vo fáze opakovania a upevňovania učiva) k aktívnemu zapojeniu sa do procesu. Pozornosť žiakov sa snažili vyučujúci udržať striedaním činností, používaním učebných pomôcok, ojedinele využitím interaktívnej tabule. Rešpektovali vzdelávacie potreby žiakov, metódy a formy práce nie vždy prispôbovali ich úrovni a vzdelávacím požiadavkám. Žiaci boli na hodinách pozorní a disciplinovaní, viacerí dokázali riešiť úlohy na porozumenie i aplikáciu samostatne, niektorí pracovali len s pomocou vyučujúceho.

Výrazne pozitívne zistenia

- rovnocenný prístup učiteľov ku všetkým žiakom
- spolupráca s komunitnými centrami
- zapájanie žiakov z marginalizovaných rómskych komunít do mimoškolských aktivít

Oblasti vyžadujúce si zlepšenie

- využívanie špecifických vzdelávacích metód v edukačnom procese s cieľom zvýšiť úspešnosť rómskych žiakov v učení
- uplatňovanie úloh a cieľov multikultúrnej výchovy vo vyučovacom procese
- zvyšovanie záujmu zákonných zástupcov žiakov o spoluprácu so školou pri výchove a vzdelávaní svojich detí

Opatrenia na odstránenie zistených nedostatkov

Štátna školská inšpekcia uložila v kontrolovaných školách podľa závažnosti zistených porušení všeobecne záväzných právnych a interných predpisov odporúčania, opatrenia a uložila kontrolovaným subjektom povinnosť v stanovených termínoch prijať opatrenia na ich odstránenie. Odporúčania viedli najmä ku skvalitneniu riadiacej činnosti, organizácie vyučovania a výchovno-vzdelávacieho procesu v subjektoch. Opatrenia smerovali k odstráneniu nedostatkov v školských vzdelávacích programoch, v učebných plánoch, v učebných osnovách, vo vedení dokumentácie žiakov so ŠVVP.

Záver

V kontrolovaných subjektoch neboli vo vzdelávaní rómskych žiakov zistené formy diskriminácie na etnickom základe. Rozvoj osobnosti rómskeho žiaka, jeho kultúrno-spoločenských návykov nevyhnutných pre úspešné vzdelávanie v škole bolo pomerne negatívne ovplyvňované rodinným zázemím (lokalizácia v uzavretých osadách a kolóniách, sociálna a výchovná zanedbanosť, jazykový deficit – neznalosť slovenského, maďarského jazyka, nedostatočne organizovaná činnosť dieťaťa v čase mimo vyučovania, obmedzená alebo žiadna možnosť prípravy na vyučovanie, nezabezpečenie potrebných učebných pomôcok). Vyučujúci rešpektovali odlišnosti rómskych žiakov, nie vždy dokázali uplatniť vhodné formy a stratégie práce, zväčša kládli také požiadavky, aby ich mohli splniť, zažiť úspech. Napriek úsiliu učiteľov boli ich dosahované vzdelávacie výsledky často v pásme podpriemeru. Za najúčinnšie formy sociálnej a jazykovej adaptácie detí zo SZP považovali pedagógovia vzdelávanie v nultom ročníku, celodenný výchovný systém, pomoc asistentov učiteľa, systematické, pravidelné vzdelávanie pedagógov. Vo výchove a vzdelávaní žiakov zo SZP absentovalo zabezpečenie alternatívnych programov, podporných, servisných, výchovných a sociálnych systémov. Vzdelávací proces negatívne ovplyvňovala aj prevalencia infekčných chorôb ohrozujúca zdravie učiteľov. Vytváranie kvalitných podmienok pre inkluzívne vzdelávanie žiakov zo SZP si vyžaduje vybudovať aj vonkajšie podporné stimuly, ako sú znižovanie nezamestnanosti rodičov rómskych detí, riešenie sociálnych problémov v regiónoch, vrátane problémov vyplývajúcich z alkoholizmu, užívania drog, zvýšenej kriminality, chudoby, zneužívania detí. Tiež si vyžaduje zabezpečenie mimo inštitucionálnej neformálnej výchovy a vzdelávania prostredníctvom špecialistov z oblasti sociálnej práce, sociálnej pedagogiky, komunitnej činnosti v spolupráci s rezortom zdravotníctva, s úradom práce, sociálnych vecí a rodiny i s mimovládnyimi organizáciami.

Odporúčania a podnety

Riaditeľom základných škôl

- využiť možnosti realizácie celodenného výchovného pôsobenia, umožniť rómskym žiakom zmysluplne tráviť voľný čas a podporovať rozvoj ich pracovných návykov a zručností
- vzdelávať žiakov zo SZP v nultom ročníku a podľa možností zabezpečiť aj v prvom ročníku vzdelávací proces učiteľmi a asistentmi učiteľov, ktorí ovládajú rómsky jazyk
- monitorovať príčiny nepravidelnej dochádzky a slabých výchovno-vzdelávacích výsledkov rómskych žiakov, prijímať účinné opatrenia
- sledovať uplatňovanie multikultúrnej výchovy v edukačnom procese
- plánovať a podporovať vzdelávanie pedagogických zamestnancov zamerané na výchovu a vzdelávanie žiakov zo SZP

Metodicko-pedagogickému centru

- spolupracovať s pedagogickými kolektívami škôl, ktoré vzdelávajú rómskych žiakov a pokračovať v pravidelnom vzdelávaní pedagogických zamestnancov

Školským zariadeniam výchovného poradenstva a prevencie

- kooperovať so zamestnancami úradu práce, sociálnych vecí a rodiny pri vypracovaní posudkov žiakov zo SZP v oblasti monitorovania ich sociálneho prostredia (potvrdenie nezamestnanosti rodiča, posúdenie neštandardných bytových podmienok, poskytnutie primeranej výživy) v záujme objektívneho zisťovania príčin zaostávania žiakov